

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Боряна Ламбрева

НМА „Проф. Панчо Владигеров“

професионално направление 8.3. Музикално и танцово изкуство

за

дисертационния труд на

Мария Росенова Русева

***„Интерпретативни подходи към немската солова песен:
невческата дикция като основен компонент на художествения
израз“***

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ в
професионално направление 8.3. Музикално и танцово изкуство

Мария Русева е от тези музиканти, които съумяват да съберат и отразят в своята дейност талант, разнотранни интереси, високо ниво на обща и специализирана култура, добри организаторски способности и изключителна енергия. Завършила НМА „Проф. Панчо Владигеров“ с две специалности – пиано и хорово дирижиране, с последващи специализации и майсторски класове като пианист и хоров диригент, отлично владееща немски език и определила се впоследствие като музикант с подчертано отношение към вокалната камерна музика, в годините тя си създава име на многостранен и задълбочен в своите творчески търсения професионалист. Моите първи впечатления от нея са свързани с дейността на дуо „Колаж“ – един творчески тандем със сопраното Нона Кръстникова, който още с появяването си привлече вниманието с интересните си програми, високото изпълнителско ниво, участията в различни музикални форуми, увенчани нерядко с отличия, както и с някои смели проекти, като създаването на Международния фестивал за камерна музика „Аджитато“ и проект за изпълнение на немска вокална музика, в който бяха привлечени студенти по класическо пеене от ВФ на НМА и в който двете изпълнителки имаха функцията на ментори на младите музиканти.

Профилът на докторантката не би бил пълен, ако не бъдат споменати наградите ѝ, национални и международни, отразяващи високото ниво на нейната изпълнителска, научна и публицистична дейност. Не искам да пропусна и спечелените проекти за финансова подкрепа на:

- проекта „Мониторинг на публиката на камерна музика в София“
- музикалния спектакъл „Кафе по телефона“
- Първо и Второ издание на Международния фестивал „Аджитато“.

Очевидно интересът на Мария Русева към немската романтична песен е отколен и в годините на своето развитие тя, случайно или не, стъпка по стъпка се приближава към темата на настоящия дисертационен труд. Като се започне от специализацията ѝ по хорово дирижиране в класа на проф. Раймунд Виперман във висшето музикално училище „Роберт Шуман“ в Дюселдорф, по-нататъшното ѝ участие в Европейската Академия за млади хорови диригенти с проф. Ханс-Йоахим Лустих в Тимендорф, Германия, в майсторския клас по хорово дирижиране на проф. Андреас Херман (Мюнхен) и майсторския клас по песенен съпровод на проф. Дейвид Луц (Виена). Тук е невъзможно да изредя многобройните участия на Мария Русева в събития, в които тя се изявява като изпълнител и теоретик, отразяващи трайния ѝ интерес към немския романтизъм, и по-специално към немската романтична песен и особеностите на нейната интерпретация. Един от най-важните аспекти в интерпретирането на песента е свързана с поднасянето на поетичния текст и именно натам докторантката насочва фокуса на своята разработка.

Дисертационният труд **„Интерпретативни подходи към немската солова песен: певческата дикция като основен компонент на художествения израз“** е с общ обем 282 стр., организирани в Увод, осем глави, заключение, списък с цитираната литература и две приложения. Библиографията включва 48 заглавия на няколко езика, а анализът на избраните камерно-вокални произведения е подкрепен от десет нотни примера и седем таблици.

Основното и най-силно впечатление, което настоящата разработка оставя, е дълбокият и искрен интерес на авторката към темата, нейното желание и силна лична мотивация да я разработи и проучи докрай, разглеждайки поставената проблематика от почти всички възможни ъгли и перспективи. Досега в България не е правен опит темата за певческата дикция като основен елемент на интерпретацията на немски език да се осветли толкова цялостно и дълбочинно, което дефинира значимостта и навремеността на дисертационния труд. Още в Увода авторката ясно формулира **основната цел** на дисертацията, а именно: *„...да докаже, че един от най-важните фактори за постигането на художествен израз в*

немската солова песен е певческата дикция, която в контекста на изследването е разисквана в две посоки: 1. като фонетична автентичност спрямо немския език (като тук трябва да се съблюдават освен общите правила на произношението, също така и различните възможни стилистики в историчен план); и 2. като осмислено, осъзнато и контролирано поднасяне на текста, така че да се разкрие както поетичната идея, така и музикалното ѝ въплъщение“ - стр. 4 от Автореферата. В синхрон с нея са и задачите, които Мария Русева си поставя – част от тях са свързани с проучването на теоретични български и чуждестранни разработки, други се опират на практическия изпълнителски и педагогически опит на утвърдени вокални интерпретатори, почерпен от интервюта, книги или аудио и видеоматериал, отразяващ концерти, записи и майсторски класове. Свързано с целта на разработката е и проведеното проучване и работата на авторката с начинаещи певци, което дава яснота относно трудностите при изпълнение на немски репертоар сред младите певци и доколко спецификите на езика влияят неблагоприятно върху пеенето и добрата дикция.

В Първа глава на разработката подробно са разгледани и анализирани редица трудове в нашето теоретично пространство, които в една или друга степен докосват и отразяват различни аспекти от темата. Целият този огромен по своя обем труд Мария Русева извършва целенасочено и задълбочено, за да сведе може би хилядите изчетени страници до няколко конкретни пункта, извеждащи една базисна информация по отношение посоката на развитие и утвърждаване на немската песенна традиция в България. Освен подробното навлизане в областта на научните трудове и разработки, докторантката представя на вниманието на читателя гледните точки на две именити български певици, изградили своите изключителни кариери в голяма степен като изпълнителки на немски оперен и камерен репертоар. Проведеното интервю с КЗ Анна Томова-Синтов, както и задълбочения анализ на книгата на Веселина Кацарова (също отличена като *Kammersängerin* на Виенската и Баварската държавни опери) със заглавие „Пея с тяло и душа. За изкуството да бъдеш певец.“, са провокирани от интереса на авторката към начина, по който български певици, развили техниката си на базата на белкантото, постигат високи творчески успехи в музикалния живот на немскоговорящите страни и кой е пътят за постигане на съвършенство по отношението на овладяването на немската дикция при пеене.

Все в тази посока са търсенията на авторката при изследването на работата (изпълнителска и педагогическа) на световни певци, достигнали върхове в интерпретацията на жанра Lied – Дитрих Фишер-Дискау, Криста Лудвиг, Елизабет Шварцкопф, Томас Квастхоф и Томас Хемспън. Тук тя синтезира и извежда общото между гледните точки на

различните изпълнители, провокирани от необходимостта да се потърси директна връзка между смисъла и образа на думата и музикалния изказ. Всички те „...всъщност работят върху текста и то по-конкретно върху певческата дикция. Това се случва по две основни линии: текстът се разглежда като носител на съдържанието, на идеята, на смисъла, той трябва да бъде анализиран, за да се намери верния израз, образ и внушение на всяка отделна дума; но също така текстът със своите вокали, и консонанти е съставен елемент от музикалната композиция, носител на звука и като такъв трябва да бъде артикулиран и озвучен, резониран така, че да достигне максимално ясен до слушателя. В първата си функция, текстът е предмет на интерпретацията, на тълкуването, на разкриването на личността, на емоцията, която поражда изразните намерения на изпълнителя. По втората си функция текстът трябва да е съобразен с фонетичните правила на езика, с акустичните особености на помещението, със спецификата на певческия процес.“ – стр. 113 от дисертационния труд.

За да бъде възможна интерпретацията на който и да било език, е необходимо постигане на съвършена дикция и в особено голяма степен това важи за немската солова песен. За целта авторката разширява диапазона на своите търсения в две посоки:

– 1. Дефиниране на понятието „певческа дикция“, като поради спецификите на оперното пеене то следва да се диференцира от понятията „говорна реч“ и „сценична реч“.

Това е един от важните приноси моменти на разработката. Като разглежда особеностите и разликите на фонацията при говор и пеене и опирайки се на достъпните теоретични материали, авторката открива празноти по отношение на теоретичното разработване на проблема за певческата дикция. Въпреки че въпросите за произношението, артикулацията и изразността на текста са едни от основните въпроси, които занимават певците от различни националности, няма точен и изчерпателен отговор доколко и по какви признаци певческата дикция е различна от говорната. На базата на редица български и чуждестранни източници и разработки по темата, Мария Русева извежда своя дефиниция за това какво включва понятието „певческа дикция“ – „способността на певеца да съчетае правилната певческа позиция (в т.ч. правилно певческо дишане, стабилна певческа опора и постоянен звуков резонанс) с фонетичните изисквания и правилата в произношението на даден език, така че да пренесе максимално ясно и разбираемо вокализирания текст до аудиторията, независимо от конкретните акустически обстоятелства, като при този процес нито яснотата на текста възпрепятства певческото легато, нито вокалната линия възпрепятства отчетливото произношение.“ – стр.74.

– 2. Отчитайки влиянието на анатомичните особености и фонетичната среда при певците от различни националности, да се отговори на въпроса доколко добрата дикция в немскоезичния репертоар се отличава от певческата дикция като цяло и доколко изпълнението на немски вокален репертоар се разграничава от белкантовото пеене.

Наблюденията на авторката тук я водят до следния извод: немската певческа школа взаимства основните принципи на белкантовото пеене, свързани с дишането, изравняването на регистрите и резонанса, като адаптира тези принципи към спецификата на немския език, стилистика и култура. Авторката посочва, че причината за обособяването на различните певчески школи са фонетичните различия между езиците и степента, в която, отчитайки тези различия, става възможно прилагането на принципите на белкантовото пеене.

Шеста, Седма и Осма глава представляват същинската част на настоящата разработка, които в голяма степен определят нейния практико-приложен характер. В Шеста глава авторката представя общите правила в немския език, характеристиките на интонацията му, изходна артикулационна позиция, строеж на думата, ударения и т. н.

Следващите два големи раздела дават светлина върху фонетичните особености на немските вокали като важни елементи на процеса на пеене, както и на спецификата на консонантите в немския език, отново основно в певческия контекст. Правилното усвояване на немските вокали (дифтонги, смесени и неутрални вокали, глотален стоп), както и артикулирането на консонантите, някои от които нямат еквивалент в българския език – би улеснило поднасянето на мелодическата линия, както и по-ясното и точно произнасяне на текста.

Във връзка с усвояването на спецификите на пеене на немски език докторантката прави т.н. „теренно проучване“, което представлява творческо взаимодействие със студенти от ВФ при НМА „Проф. Панчо Владигеров“ с цел да се установи по какъв начин и в каква степен работата върху произношението и дикцията се отразява на способността за пеене в легато, на максималното и правдиво предаване на художествения смисъл на творбата и в крайна сметка, на цялостния художествен облик на изпълнението. Този опит води до важни изводи: при засилено желание за артикулиране се получава преекспониране на съгласните, вледствие на което се разместват вокалите и се нарушава певческия баланс, както и пеенето в легато. Направените изводи идват да покажат необходимостта от познание на специфичните начини на изпълнение на немските вокали и консонанти, така че това да не попречи на фразирането, агогиката и музикално-драматургичния изказ на творбата.

Изключително ценни са двете приложения в края на дисертационния труд, които представят таблици, съдържащи символите за фонетична транскрипция на немския език от

Международната фонетична азбука и фонетична транскрипция и превод на български език на най-често срещаните думи в немския песенен репертоар.

Изведената и систематизирана информация в последните три глави на дисертационния труд, както и в двете приложения към него, още веднъж и в най-голяма степен доказват неговата висока практично-приложна стойност. Той може и трябва да бъде ползван в изпълнителската и педагогическа практика от певци, хорови диригенти, хормайстори, акомпанятори и преподаватели на певци.

Приемам за достоверни и практически приложими и останалите изведени приноси в настоящето изследване.

Авторефератът отговаря на дисертацията и коректно предава сбит и точен вариант на научния текст на докторската разработка.

В заключение заявявам мнението си за дисертационния труд на Мария Русева **„Интерпретативни подходи към немската солова песен: певческата дикция като основен компонент на художествения израз“** – това е един мащабен, обстоен и задълбочен труд с безспорна научна и приложна стойност и с ценен принос към изпълнителската ни и преподавателска практика. А с публикуваните три научни статии по изследваната тематика, Мария Русева ни убеждава, че е изпълнила всички необходими изисквания за успешна защита на докторската си дисертация.

Въз основа на всичко казано дотук, на представените материали, както и на личната ми оценка за кандидата, **предлагам убедено на уважаемото научно жури в настоящия конкурс да присъди на Мария Росенова Русева образователната и научна степен „Доктор“ по професионално направление 8.3. – Музикално и танцово изкуство.**

София, 11. 12. 2019 г.

проф. д-р Боряна Асенова Ламбрева

/...../